

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

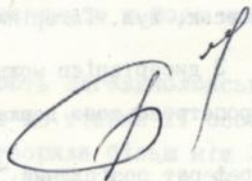
БАБЕНКО ОКСАНА ІВАНІВНА

**ПОЕЗІЯ ДЕНІЗИ ЛЕВЕРТОВ.
ПРОБЛЕМАТИКА І ПОЕТИКА.**

10.01.04 - Література зарубіжних країн

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата філологічних наук

Дніпропетровськ - 1996

821 (100)

00376018 (P)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі іноземних мов Черкаського

інженерно-технологічного інституту.

Науковий керівник - доктор філологічних наук,
професор ШПАК В.К.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
професор Зверев О.М.

кандидат філологічних наук,
доцент Тетеріна Л.М.

Провідна організація - Київський державний педагогічний
університет ім. М. Драгоманова

Захист відбудеться 23 жовтня 1996 року на засіданні спеціалізованої вченої спеціалізованої ради К. 03.01.19 при Дніпропетровському державному університеті / 320000, Дніпропетровськ, вул. Гагаріна, 72 /.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Дніпропетровського державного університету.

Автореферат розісланий 21 вересня 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Колесніченко Т.В.

У процесі національної розбудови держави дуже важливим є урахування двох тенденцій розвитку суспільства: по-перше, самовизначення і становлення власної етно-культури, а по-друге, тенденція до інтеграції культур, певної інтернаціональної свідомості. Незважаючи на протиріччя, ці явища не є взаємовиключними, а навпаки, об'єктивно пов'язані. Розуміння власної історії і культури неможливе без розуміння світового культурного процесу в усій складності і багатогранності його проявів.

Відродження національної літератури зумовляє піднесення творчого пошуку нових ідей, форм, художніх засобів. Цей процес характеризується не лише розвитком національних літературних традицій, а й зверненням до світових досягнень, до форм, які відповідають потребам сучасного рівня самовираження. Ось чому в наш час стає актуальним вивчення творчості краєвих представників сучасної світової літератури. Серед них, безумовно, важливе місце посідає американська поетеса Деніза Левертов /нар. 1923 р./.

Останнім часом однією з провідних форм поезії став верлібр, в процес утвердження якого великий внесок зробила і Левертов. Літературна спадщина поетеси не відокремлена ні від попередніх поетичних традицій, ні від сучасних художніх пошуків. Її поезії притаманна різноманітність. Майже на всіх етапах творчої еволюції відчувається прагнення поетеси до пошуку своєрідного поетичного стилю, неповторності і новаторства, з одного боку, і до розвитку традицій американської поезії, синтетичного поєднання усіх її характерних рис і властивостей – з іншого. Її творчість вважається одним з найістотніших і самобутніх явищ в американській поезії нашого часу. Літературний шлях Левертов відобразив рух американської поезії останніх десятиріч в його найважливіших аспектах.

Уже півстоліття її вірші висвітлюють загальнолюдські проблеми, піднімають питання, які хвилюють не тільки її особисто, а й її сучасників. За цей період вона створила більш ніж 20 збірок віршів та есе, які були опубліковані як в Америці, так і в інших країнах світу. Сьогодні ця жінка знаходиться на вершині своєї творчої зрілості, відрізняється гостротою сприйняття, мудра в своїх оцінках, більш того, її техніка вірша і власний

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

розвиток рухаються в єдиному ритмі"¹, – сказав про неї Хейден Керуз на церемонії вручення літературної премії Ленора Маршала, яка стала свідченням визнання поетеси у літературному світі. Але, на жаль, в роботах сучасних іноземних та вітчизняних літературознавців творчість Д. Левертов практично не вивчалась. Найґрунтовніше монографічне дослідження належить американській дослідниці Лінді Вагнер.

Наступному періоду літературної діяльності Левертов присвячені дослідження російських літературознавців А.М.Зверева та М. Кореневої. На їхній погляд, саме в 60-ті роки, поряд з посиленням демократичної тональності віршів поетеси, проходить також формування її ідейно-естетичних переконань. Дослідник американської поезії В.К. Шпак в своїй монографії "Американська поезія ХХ сторіччя", розглядаючи творчість американських поетів "протесту", відзначає особливості художнього стилю Д. Левертов, специфічність форми її вірша, акцентує увагу на участі поетеси в суспільно-політичному житті 60-х років. Якщо вищезазначені дослідники вивчали лише деякі аспекти проблематики її творчості, то дослідженням особливостей поетики Левертов не займався майже ніхто, хоча її новаторська поезія має принципове значення для американської літератури ХХ сторіччя. Можливо це зумовлено тим, що дослідники, які звертаються до творчості певного митця за його життя, завжди ризикують бути запереченими самим автором, або недооцінити чи переоцінити його внесок у літературу. Дослідження особливостей поетики Д. Левертов, пов'язане з конкретними соціально-літературними умовами, поряд з вивченням творчості сучасних поетів і письменників, є сьогодні однією з актуальніших проблем філологічної американістики.

Основна мета даного дослідження полягає у всебічній характеристиці поетики Левертов, що формувалася протягом всього її творчого шляху. З цим пов'язана і інша поставлена у дисертації мета – дослідження витоків поетики Левертов.

В роботі здійснена спроба вирішити наступні завдання:

- розглянути на матеріалі поезії Левертов її теоретико-поетичні погляди;
- встановити зв'язок між теоретичними положеннями і творчою практикою поетеси;
- дослідити сюжетно-композиційну організацію, образну систему її віршів;
- вивчити особливості верлібру Левертов як нової і різноманітної поетичної форми;
- проаналізувати роль художньо-образотворчих засобів у реалізації ідейно-тематичних задумів автора;
- визначити місце і роль творчості Левертов в історії американської поезії, яка розглядається у контексті суспільно-політичної і літературної боротьби. Теоретичною та методологічною основою роботи стали сучасні дослідження з теорії та історії літератури.

Об'єктом дослідження є фактичний матеріал /збірки віршів Левертов, переклади, її критичні статті літературознавчого та історіографічного характеру, статті про творчість Левертов, довідковий матеріал тощо/.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що особливості поетичної мови Левертов постають предметом всебічного вивчення. Дослідження виходить за межі загальноприйнятого традиційного стандарту. Здійснена спроба розглянути художньо-образотворчі засоби у зв'язку з іншими видами мистецтва. Такий підхід дозволяє проаналізувати загальні закономірності розвитку поезії США XX сторіччя і особливості її художнього новаторства.

Практичне значення роботи:

- результати дослідження можуть бути використані у практиці вузівського викладання загальних і спеціальних курсів з історії зарубіжної літератури;
- при створенні узагальнюючих робіт з історії літератури, оскільки з'ясування суттєвих питань поетичної еволюції Левертов повинне сприяти осягненню загальної динамічної картини розвитку американської поезії XX сторіччя;
- певні положення дисертації мають практичну цінність для дослідників верлібру.

Апробація роботи. За темою дисертації були зроблені доповіді на республіканських та міжнародних конференціях з проблем американістики, надруковані тези та статті.

Вирішення завдань дослідження зумовило структуру і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури.

У вступі мотивується вибір теми, її актуальність, визначається мета та завдання дослідження, відзначається наукова новизна, практичне значення роботи, а також теоретична основа для практичного дослідження.

У першому розділі "Художньо-естетична еволюція творчості Д. Левертов" аналізується шлях творчих пошуків поетеси і витоки особливостей її поезики.

Джерелом морально-естетичних категорій Д. Левертов стала та сімейна атмосфера, в якій вона росла і формувалась як особистість. Домашня освіта, романтичні місця, музика, європейська основа естетики та світ високої релігійної духовності сформували високий рівень інтелекту, артистичну уяву, яскраве образне світосприйняття.

Писати вірші Деніза почала дуже рано. В 19 років з'явилися її перші публікації, а в 1946 році виходить друком збірка "Double Image" /"Подвійний образ"/. В цій першій пробі пера відчувається глибокий аналіз дійсності, незвичне світобачення юної поетеси, хоча збірка ще не відзначається поетичним новаторством. За словами самої Левертов, "перші вірші були близькі до неоромантичного напрямку англійської поезії, з характерним для неї настроєм меланхолійного суму".

Ціле десятиріччя відділяло першу англійську збірку Левертов від другої. За цей час проходить її становлення як поетеси. Незвичайність полягає у тому, що, переїхавши до Америки, їй потрібно було "увійти" в американську дійсність, в такій мірі привичаїтися до неї, щоб сприймати її не гострим поглядом чужинця, а всім своїм еством, відгукучись на найглибинніші імпульси життя нової країни.

Серед головних постатей, що мали вплив на становлення Левертов як митця, - відзначаються Поль Валері, Р.М. Рільке, У.К. Уільямс, У. Уітмен. Духовному формуванню Левертов сприяла

і "Школа Чорної гори", що об'єднувала представників різних видів мистецтва, серед яких були поети Чарльз Олсон, Роберт Данкен, Роберт Крілі, Гарі Снайдер, Ален Гінсберг та інші.

У збірках, що представляють ранній "американський" період, домінує форма невеликого ліричного вірша, яка займає провідне місце і в наступних її книгах. Для творчості Левертов характерна природня невимушеність і безпосередність поетичного самовираження, глибина почуттів, багатство інтонаційної розробки при зовні простій побудові вірша.

Але світ, що потрапляє у поле зору поетеси, у ранніх збірках ще досить вузький. Він обмежений колом особистих вражень і містить спогоди про дитинство, картини природи, міські пейзажі, поетичні портрети друзів. Це світ інтимних почуттів і переживань, який розкривається не стільки в роздумах про життя, скільки в спонтанних реакціях на його несподівані прояви.

Рух назустріч, спрямований на повне ототоження з тим, що знаходиться поза самою людиною, будь це інші люди, інший народ, сама земля або природа, що лежить в основі творчості Левертов, породжує відчуття єдності світу, святості буття. Деніза Левертов не тільки бачить сутність речей і явищ, розуміючи їх у всій складності, - вона ще й володіє здатністю відповідно їй виразити. Відчуття гармонії ритму, звуку, слова, кольору, цілосності, уміння вибрати з багатьох можливих варіантів оптимальніший - все це допомагає знайти для поміченої сутності адекватне втілення. Її бачення життя, глибоке розуміння побаченого відбивається в художньому тексті, визначаючи його високу художню інформативність.

Емоційний спектр її віршів надзвичайно широкий. Зворушливо відтворює вона і "блаженство гармонії", яка перебуває в єдності з природою і гнів перед фактом людської жорстокості.

Важливе місце у творчості Левертов займає політична лірика. З її точки зору, "політика є темою, до якої зверталось багато поетів протягом усієї європейської історії. Вона в тій же мірі властива мистецтву поезії, як і інші людські інтереси"¹. Поезія може впливати на перебіг подій, пробуджуючи жалість, жах, милосердя і совість лідерів, зміцнювати дух тих, хто бореться за

загальну справу. У ряді своїх статей Левертов акцентує увагу на тому, що життя людини на сучасному етапі пронизує відчуття великої значимості політики. "Повчання мусить бути ліричним, лірика - повчальною"¹. Втілення цього афоризму в життя стає її власною метою.

Звернення до громадської тематики розширило межі поетичного світу Левертов. Відстоюючи право поезії відгукуватися на гострі проблеми сучасності, вона в той же час розкриває оману тих, хто вважає, що достатньо однієї актуальності змісту. Звертаючись до американських і всесвітніх трагедій свого часу, поетеса зберігає у віршах ширість, природність почуттів, безпосередність емоційного переживання. Її політична лірика сповнена високого громадянського пафосу. У поезії Левертов останніх років відображено настрої, народжені глибокими роздумами над долею світу. Запобіганню глобальної катастрофи вона присвячує не тільки свою поетичну працю, але й бере активну участь в антивоєнному русі США. У багатьох її віршах відчувається біль від розуміння того, що її країна - джерело незлічених страждань ні в чому не повинних народів, над якими вона заносить свій "безпричинно караючий меч", відчуття власної вини за те, що не зуміла відвернути біди, глибоке співчуття жертвам несправедливості.

Значне місце у творчості Левертов посідає тема в "етнамської війни". Її поезія отримала високу оцінку критиків. Її вірші "виділяються глибиною узагальнень, гостротю думки і художньою своєрідністю", - зазначає А.М. Зверев². В.К. Шпак у своїй роботі "Американська поезія ХХ сторіччя" констатує, що у віршах Левертов на воєнну тематику "завжди відчувається свобода ліричного пориву, яка гармонійно поєднується з вдумливою спостережливістю. Левертов уміє вибрати художні деталі, теми, які не проходять поза серцем читача"³. Глибина переживань, породжених трагічною недосконалістю світу, що стоїть на межі власного знищення, не сповне поетесу відчаєм, в який впадає дух, що втратив надію. Не

1. Левертов Д. Избранное. Указ. соч. с. 262.

2. Зверев А.М. Основные тенденции развития современной литературы США. М., 1973. с. 353.

3. Шпак В.К. Американская поэзия ХХ века. К., Вища школа. 1991. с.132.

знайти у її поетичному світі і екстатичних веселощів, недоречних в годину суворих випробувань. Смертоносним силам вона протиставляє не зневагу до жаху, а віру в те, що людина зуміє піднятися над своєю слабкістю і сумнівами, переконаність в можливості перемоги добра над злом.

Значна частина творів Левертов присвячена капіталістичному місту, його мешканцям. Урбаністичну тему започаткував в американській літературі Уйтмен. Після нього до цієї теми звертались Е. Маркем, Р. Лоуелл, К. Сендберг, Е.Л. Мастерс, Е.А. Робінсон, В. Ліндзі. Продовжуючи їхні традиції, Левертов об'єктивно відтворює картину сучасного міста, швидкі зміни, що в ньому відбуваються, водночас з глибоким драматизмом викриваючи пороки і соціальні протиріччя. Вона любить рідний Лондон, захоплюється іншими містами, але від неї не приховуються дисонанси антилюдської сутності життєвих стосунків і негараздів. Місто у Левертов – це кам'яний організм, який, хоча і виріс з природи – живе своїм життям, замкнутим стінами і переходами. Люди немовби перетворилися на тіні, віддали життя камінню. І поетеса виходить за межі кам'яного міста, знаходить дорогу в чарівний світ природи і тиші.

В постійній і глибокій увазі Левертов до земних просторів, до сонця, місяця, океану, вітру, дощу виявляється чи не найголовніша тема всієї її творчості – благоговіння перед чудом життя, почуття вдячності йому. Вірші Левертов ніколи не ділять природу на живу і неживу. Пейзаж існує в них на одному рівні з людиною, автором. Для Левертов важливим є не тільки її власний погляд на предмет, на природу; поетеса впевнена, що і зовнішні предмети, і сама природа "дивляться" на автора, відчувають його. Пейзаж і автор ніби діють разом, і виступають від власного імені; часто не людина розповідає про дощі, тумани, райдуги, а вони самі від першої особи діляться з нами таємницею свого існування. Поетеса не обмежується статичним, нерухомим описом природи, світ у її віршах постає рухомим, пульсує, невпинно змінюється.

Виділення у творчості Левертов окремого виду філософської лірики було б досить умовним, оскільки майже всі її вірші несуть філософську ідею, узагальнені життєві переконання, пошуки, проблеми. У більшості її віршів за радісним настроєм, відчуттям повноти людського існування, ледве помітна, але завжди присутня

якась таємниця – таємниця швидкоплинного життя, нестійкої миттєвості людського щастя. Ось чому таким важливим стає краса: найвиша незмінна цінність буття. Динаміка життя, з його надіями і розчаруваннями, відбивається в її творчості.

З філософською лірикою тісно переплітається інтимна лірика Левєртов, багата палітрою почуттів, переживань, роздумами про саме життя, добро і зло. Лірична героїня проходить складний і суперечливий шлях від надій на світле справжнє почуття до розчарування, втоми і самотності. Особисте життя самої Левєртов складалося не завжди шасливо. На життєвому шляху немало було горя і втрат, важких випробувань. Та, незважаючи на все це, в її віршах не зустрінеш гірких скарг і пасивного підкорення долі. Все, що трапляється, вона сприймає з почуттям гідності, відданості власним цінностям. В її інтимній ліриці говориться не просто про кохання, але й про духовне багатство закоханих, про високі життєві ідеали, почуття відповідальності перед іншими людьми, перед суспільством, перед улюбленою справою. Поетеса оспівує кохання як могутню силу, яка здатна змінити людину, дати йому радість життя.

У деяких віршах Левєртов відображено відверте і глибоке страждання від неможливості подолати вимушену самотність, бажання вирватися з її трагічного кола, прагнення зустріти кохання. Проблема самотності – одна з найважливіших у творах Левєртов. Часто її ліричний герой – перехожий, самотній мандрівник, нікому не потрібна людина. І справа не стільки у фізичній ізольованості, скільки у порушенні контексту складних духовних зв'язків. Людська природа бунтує, вона не сприймає самотності, занепаду, деградації, смерті духу.

У багатьох віршах порушується релігійна тематика. Цьому сприяло захоплення містиком, вплив батька єврейського походження з його християнськими переконаннями. У своїй християнській неортодоксальності вона вважає однією з найважливіших ідей інкарнації віри через поезію і образи, підказані творчою уявою. Левєртов робить спроби осягнути внутрішню сутність християнства. За основу вона бере свою власну віру і тому вважає первинною силою свого особистого досвіду. Думка поетеси про те, що "...поет релігійний за своєю природою" подібна до концепції музи і святого духа. Хоча Левєртов розрізняє їх, обидва вони діють адекватно і є

"провідною силою, вказуючи дорогу до правди". Великого значення поетеса надає стосункам людини і Бога. Вона бачить їх як зв'язок, існуючий між Богом, який "чує наші крики, але відмовляється позбавити нас свободи" з одного боку, і людським племенем, яке "стогне, але відмовляється розв'язати свої невикористані крила". Погляди поетеси на Бога, релігію проходять складну еволюцію: від романтичного захоплення релігійним містицизмом до вдумливого самозаглиблення, від агностицизму до створення свого неповторного сприйняття і розуміння Бога. Крім релігійної проблематики, Левєртов використовує у своїй творчості біблейну образність, символіку, завдяки чому досягає нового звучання вічних проблем.

Розглядаючи проблематику творчості Левєртов, необхідно зупинитися на її ставленні до поезії та її функції, до ролі поета у суспільному житті. Для Левєртов, як і для Еліота, поезія не є засобом розкриття певної філософської концепції, а сутність - абсолютним змістом творчості; не результатом перенесення у поезію філософських ідей, а безпосередньо поетичним відображенням світу як результату інтенсивного глибокого поетичного бачення. Але інтерес поета до речей, людей, швидкоплинного часу, сповненого минулим, сьогоднішнім, майбутнім, інтерес до справжнього життя, не відокремлений від інтересу до мови і форми. Справжнього поета відрізняє не здатність "більше" відчувати, а здатність передавати свої почуття, тобто художньо втілювати їх. Він не позбавлений історичного слуху і зору і завжди відгукується на події доколишнього життя, інтереси людей, і його голос завжди залишається глибоко індивідуальним і неповторним.

На всіх етапах творчого шляху Левєртов надихає звернення до повсякденної реальності як головного джерела поетичного матеріалу. Її творчому розвитку не властиві різкі коливання, драматичні контрасти, рух у діаметрально протилежних напрямках. Ця еволюція будується на поступовому, але невпинному русі від одного етапа до іншого, на заглибленні поетичного осягнення дійсності.

У другій частині "Особливості поетики Д. Левертов" аналізують-ся особливості поетичного стилю Левертов.

У слід за трансценденталістами Р.У. Емерсоном і Г.Д. Торо Левертов звертається до пошуку нових поетичних форм, в яких відобразився б американський національний досвід.

Віддаючи перевагу внутрішньому змісту, а не зовнішній красі, поетеса дотримується ідеї "органічної форми". Вона вважає, якщо віршеві "нав"язана нереалізована ним форма, що спрощує його, то такий вірш не може бути переконливим. Автор такого твору не може переконати читача, "наповнюючи цю дерев'яну конструкцію якими-небудь ідеями, які намагається донести"¹.

"Вільний вірш", на думку Левертов, - це своєрідний термін, який передбачає не розробку нових форм, а відмову від певних обмежень. Але відчуття форми, композиції, внутрішньої гармонії і деякі обмеження завжди необхідні у кожному вірші.

Вивчаючи процеси, що відбуваються в поезії, Левертов використовує терміни Дж. Хопкінса: "inscape" /внутрішній зміст/ для визначення внутрішньої форми, характеристик не тільки окремих об'єктів, але й взаємовідносин об'єкта і слова "instress" /внутрішній наголос/ для визначення переживань і сприйняття внутрішньої форми. Але вона розширює використання цих слів, які Хопкінс вживав тільки по відношенню до сенсорних явищ, включаючи інтелект і емоційний досвід /внутрішній зміст складається з усіх цих елементів/.

Левертов дає часткове визначення органічної поезії "... Це метод аперцепції /тобто визнання того, що ми відчуваємо/, який заснований на інтуїції порядку /на форми за межами форми/, складовими частинами якого теж є форма й аналогами якого є все те, що створено людиною"².

Цим і зумовлена поява такої поезії: спочатку - досвід, зацікавленість у чомусь, послідовність почуттів настільки сильних, щоб викликати у поета потребу відобразити все це в словах, перенести в мову. "Стан відчуття себе поетом є час від часу таким переплетінням досвіду, потреби чи імпульсу, що народжує вірш..."

¹ Левертов Д. Избранное, Указ. соч. с. 261

² Тут і далі вживаємо термін, що використовує Левертов.

Слово відтворює стан, в якому почуття "розігрують" інтелект"¹.

У своїх поезіях Левертов використовує "ламаний рядок" / broken line /. Його функція - ритмічна. "Заломлення" рядка здатне фіксувати мінімально значущі "коливання" змісту. Ці "коливання" характеризують рух думки під впливом сприйняття і визначаються граматичною пунктуацією, яка є частиною структури речення. Заломлення рядка доповнює пунктуацію, служить для вираження логіки завершених думок. Використання алогічних пауз в ритмічній структурі вірша дає можливість читачеві глибше зрозуміти поета, а включення алогічного ритму в логічний дозволяє досягти ефекту пісні, ритму танцю. Таким чином, завершеність мовної структури, синтезована в інтенсивній будові вірша, відрізняється від поезії, в якій метрична форма поєднується з логічним синтаксисом.

Академік Д.С. Лихачов вважає, що поезії властиві особливі типи "неточностей". Навіть у найраціональнійшій поезії повинні бути елементи невизначеності, своєрідної "поетичної ірраціональності"². У Левертов використання алогізму спрямоване на створення художнього образу, незвичного, ексцентричного, що наближається до гротескних форм. Такі образи створюють сприйняття дійсності як парадоксу. Семантика емпіричного рівня таких віршів не піддається логічному тлумаченню. Але при цьому вона набуває якості метафоричної єдності. На межі цих двох рівнів народжується яскравий незвичний образ.

"Заломлення" рядка впливає і на ритм, і на звукові штампи вірша. Ритм може звучати на монотонному рівні, "мелодика" вірша - це результат поєднання різноманітних рівнів і ритмічних зразків. Засіб заломлення рядка визначається рівневим розподілом речення і стає помітним, якщо вірш або декілька рядків записано різними засобами й прочитано вголос.

Таким чином, якщо традиційний підхід визначає стандарти для об'єктивної оцінки і порівняння вірша як ефективної структури з точки зору "техніки", - "відкриті форми" / opened form /, у відповідності з "технічними" можливостями, створюють унікальний

¹ Levertov D. New & Selected Essays. NN. 1992; p.67

² Лихачов Д.С. Декілька думок про "неточності" мистецтва і стилістичних напрямків. Д., 1973. с. 399.

контекст.

Немає жодного різновиду верлібра, який не зустрічався б в поезії Левертов. Тому визначення спільних закономірностей її верлібра уявляється складним – настільки різноманітний її вірш.

Верлібр Левертов відзначається музикальністю. Поетеса досягає благозвучності за допомогою ритмічного руху, що відповідає певному настрою. Динамічному ритму властиве семантичне навантаження, ритм його в усіх випадках залишається "змістовідповним". Так, наприклад, у вірші "Персикове дерево" мотиви суму створюються плавним, сповільненим ритмом. Хлопчик зірвав персик, і Ейхман, нацистський воєнний злочинець, убив його. Ритм уповільнюється, ніби передає кроки небуття, що наближаються до дитини в особі господаря смерті. Немає жодного розділового знаку: горе, страждання виплескуються в душу читача на одному подиху, немов би поетеса боїться зупинитися у своєму викривальному потоці думок.

"Обурення породжує вірш", – сказано Ювеналом /"Сатири" I, 69/, і ці слова повністю можна застосувати до багатьох віршів Левертов, що є відгуком на II світову війну та війну у В'єтнамі. Вся її творчість пронизана почуттям гніву, убивчої іронії. В залежності від цього різко змінюється і увесь стилістичний характер поетичної мови. Внутрішня схвильованість така велика, що виходить за межі строфи, закінчуючи фразу в несподіваному місці, підкоряючи її ритму, що пульсує і раптово обривається. Сміливе дроблення фрази на окремі змістові частини заради майже телеграфної стислості, коли опускається все само собою зрозуміле і залишаються тільки найнеобхідніші акценти думки, це – не абстрактно-словесний винахід, а органічне виявлення у слові стрімкого, схвильованого стану душі. По-іншому Левертов писати не змогла б – настільки складною, схильною іноді до парадоксів була її творча природа. "Поривчастий" характер поетичної мови незвичний вже тому, що він відображає духовний стан поетеси, навіть друковані рядки віршів Левертов здається ще не захоплені від внутрішнього жару, що породив їх. Звідси "уривчастість", дроблення фраз на короткі, емоційні частини і безперервний потік несподіваних, але разом з тим переконливих асоціацій.

Її алітерації і асонанси, крім музикальної організації, виконують також роль ритмічної опори. В семантичному відношенні

незначний, на перший погляд, елемент – звук, виявляється в поезії Лєвертов носієм досить глибокої інформації. В цілісній структурі вірша звук стає фоностилістичним елементом і наповнюється глибоким змістом. Поетичному стилю Лєвертов властива стислість, лаконічність, глибина думки, звукова виразність, музикальність, поліризмичність.

Велике враження справляє в поезії Лєвертов гра кольорів, переливи відтінків. Конкретний колір /чи кольоровий відтінок/ є метафорою, що стає основою епітету в поезії Лєвертов. Багато епітетів відрізняються своєю кольоровою характеристикою. Звукові й кольорові образи стають інваріантними компонентами поетичної системи Лєвертов. В її поезії, як і в образотворчому мистецтві, світло і колір виступають як самостійні естетичні категорії художньої форми.

Ряд творів Лєвертов нагадують графіку, де головним елементом виразності служить колір у вигляді контрасту чорного й білого. В "Кришталевій ночі" це чорна крига, туманно-біла пантоміма. У вірші "Тодина ночі, Мексика": сніг місячного світла, сніжна тиша, сніжне болото. У вірші "Глибини": білий туман, чорні ялини тощо. В арсеналі художніх засобів поетеси естетична цінність градацій світло-тіні не є абсолютною. Вимагається певний "такт", щоб ними "ропоряджатися". Тут Лєвертов допомагає властиве їй почуття міри. Її "кольорова словесна композиція" різнопланова й підкоряється принципам кольорової гармонії. Ось кольорова композиція у вірші "Сходина Іакова": рожеве каміння, колір палаючої ніжності, сірість ночі; "Простір синій, зелений, багрянний, димчasto-смутий" /"Капустяне поле"/ тощо.

Багатокольорова композиція поетеси вбирає всі відтінки кольорової палітри. Навіть "негармонійні" сполучення кольорів у її віршах, знаходячись у гармонійному зв'язку зі змістом твору, набувають особливого сенсу. Несполучувані в живописі чорний з коричневим кольори створюють у вірші певний настрій, надаючи картині більшої експресивності. У кольоровій гамі подані не тільки конкретні явища природи, але й абстрактні поняття /"снігова тиша", "снігова нерухомість", "снігове болото", "білий холод" і т.д./ . Символічний зміст, визначений за тим чи іншим кольором, у творах Лєвертов виступає носієм додаткового смислового наванта-

ження. Зіставлення кольорових визначень ряду творів Левертов дає можливість зробити висновок про те, що використання кольору в її поетичній системі спрямоване на емоційний вплив, що супроводжує процес сприйняття і здатне акцентувати увагу читача на найважливіших для розуміння образного змісту місцях.

Аналізуючи творчість деяких сучасних американських поетів, Левертов вказує на суттєвий недолік в їхніх віршах—відсутність музики: "Під музикою я розумію не просто милозвучність, музику мови, що складається із звуку й ритму, а їхню взаємодію зі значенням слова"¹. Вона вважає, що всі слова в певній мірі звуконаслідувальні. Вона використовує візуальні засоби для позначення звучання /тобто друковане слово на сторінках є позначенням звукових ефектів, аналогічне партитурі музичних творів/. Мотиви пісні, музики, звуконаслідування відсутні у багатьох віршах /"Робота", "Музика" та ін./ . Левертов підійшла до проблеми музики, що із давнього часу хвилювала філософів, поетів, музикантів.

Музика кольорів, що сприймається зором і слухом, змальовується словами й стає складовим елементом образної системи твору. Поетеса вслід за Дж. Флетчером і Рембо, використовує як кольорові, так і звукові образи, що стають інваріантними компонентами поетичної системи, рисами її верлібру. Вона створює образи в певній для кожного кольору тональності, приймаючи і утворюючи створену Римським-Корсаком теорію "кольорового звукопоглядання".

У вірші "Для сліпих" Левертов дає інтерпретацію кольору як художнього образу: білий колір асоціюється з "мовчанням похмурого холода", пролісок — з зеленими тихими звуками, похоронна пісня — з чорними звуками.

Таким чином, поетиці Левертов властива природність форми, глибина змісту, тематична різнобічність, барвистість і мелодійність, що підкреслюється паузами, які створюють відповідний ритм, властиві для фольклору словесні й синтаксичні повтори, що надають її вільному віршеві певної цілісності, а ритму — близькості до розмовної мови.

Композиція і архітектоніка творів відображає особливості поетики Левертов. У збірці "Сходина Іакова" /1961/ образ сходин стає центральною метафорою-символом, навколо якої об'єднуються всі композиційні особливості. Майже всі її збірки поді-

ляються на частини, кожна із яких несе певне семантичне навантаження. Так, наприклад, вірш "Візерунки із мідних цвяхів" побудовано із семи, на перший погляд, не пов'язаних частин, кожна з яких символізує мідний цвях. Різні фрагменти з реального життя, але кожний з них - умиротворення, втіха, - символічний цвях у підкову щастя. Цей вірш відтворює суть назви збірки "Сліди". Із окремих відбитків складається індивідуальний шлях кожного, хто прийшов у цей світ. І від людини залежить, який слід залишить після себе на землі.

Збірка "Заново вивчаючи алфавіт"/Relearning the Alphabet, 1969/ стає свідченням переосмислення автором своїх ідейно-естетичних переконань. Так, вірш "Дерево говорить про Орфея" написано під впливом поезій Рільке, в яких висловлена віра поета у велику силу мистецтва.

Розповідь ведеться від імені дерева, яке бачить, чує і відчуває як людина. Слова й пісні Орфея змусили дерева бігти за ним, долаючи нечувані перепони та муки. Велика сила слова зробила іншими душі дерев, вона напоїла їх корені соком, відродила їх до нового життя. Ця думка співзвучна ідеї відродження у вірші, що дав і назву збірці. Слово "заново" стає ключовим до розуміння не тільки цих віршів, але й ідеї всієї книги.

Третій розділ "Художній образ у поезії Лєвертов" присвячений особливостям художнього образу, специфіці тропової системи Лєвертов, просторово-часовим відносинам, образу автора і образу читача.

З перших кроків у поезії Лєвертов виявила особливий склад художніх засобів і прийомів. Дешо в них іноді вражає, дивує. Незважаючи на різні функції і своєрідність використання, метафора для Лєвертов не орнамент, не декоративний елемент поезії, а основна категорія поетичного бачення, за допомогою якої передається істина.

Якщо у творчості Е. Паунда і У. Стівенса метафора потребує роботи уяви читача тільки на певному відрізку тексту, в даній фразі, і не розгортається протягом всього твору, то в поезії Лєвертов, як і у творчості Уїльямса, переважають складні багатопланові метафори. Стилістична упорядкованість поезії Лєвертов часто створюється на основі "подвійного метафоризму"¹: в межах

¹ Лотман Ю.М. Анализ поэтического текста. Л., 1972, с. 144-145.

даного стилю /синтагматичне відношення різних одиниць даної системи/ і в результаті співвідношення смислових вузлів певного стилю з відповідними одиницями повсякденної реальності. Надзвичайна метафоричність стилю є свідченням насиченості творчої уяви. Яскраве тому підтвердження – вірш "Підраховуючи овець" /зб. "Непрямі молитви"; *Oblique Prayers*, 1984/. Використовуючи традиційний біблейний образ, автор уподібнюється пастору, який звертається до своїх овець. "Вівці" – міста світу, з якими у Левертов були пов'язані важливі події життя. Первинні значення слів набувають переносного змісту і перетворюються у метафори, які утворюють складні образи найбільших американських міст.

Метафори у творчості Левертов мають високий рівень художньої "інформативності". Охоплюючи кілька фраз або періодів, вони іноді переростають функції тропів.

Поетеса ставить мету передати у віршах достовірність настрою чи стану, щоб відтворити думку, картину, почуття в їхній єдності, первозданій чистоті. Звідси – оригінальність її синтаксису. Будь-яке явище Левертов намагається ніби захопити зненацька, але описати його всебічно.

Порівняння, які використовує поетеса, часто справляють враження занадто суб'єктивних. Звичайна картина іноді зображається під незвичайним кутом зору. Цінність порівняння як акту художнього пізнання у тому, що наближення і поєднання різних предметів допомагає розкрити в об'єкті порівняння окрім основної ознаки, також ряд додаткових ознак, що значно збагачує художнє враження. Порівняння виконують зображальну функцію: /"Сцени з життя перцевих дерев"/, літня ніч стоїть на одній нозі, як чапля /"Година ночі. Мексика"/ зелений, наче у каміння, відблиск /"Мертвий метелик"/, місяць, подібний до свині /"Пісня для Іттар"/, печаль, як бездомний пес /"Звернення до печалі"/.

У ряді творів Левертов поряд з яскравими метафоричними порівняннями вживає і персоніфікацію, коли на неживі предмети переносяться ознаки і якості, властиві людям.

У художній палітрі поетеси живими є ніч, яка "ввійшла в широкій сорочці" /"Тріщина"/, сонце з людськими руками, яке вміє гладити і пестити /"Підслухано"/, "Кулак січня розтиснувся" /"Різні образи"/, "Книги сходять з полиць і важко ступають" /"Становлен-

ня поета"/, "Легкі руки сонця землю... торкають пальцями" /"Присутність"/.

Для філософських віршів Левертов характерна стійка система образів, кожен з яких є, за словами А.М. Зверева, "філософською метафорою". Серед них, зокрема, образи гір, річки, моря, дерева, туману, диму і т.ін. Тобто, одна метафора, одне порівняння заповнює весь вірш, перетворює його в один складний образ /"Відправлення", "Мертвий метелик", "Дихання", "Покидаючи назавжди", "Тріщина", "Цілеспрямованість", "Туман" та ін./.

Метафори і символи у творчості Левертов є відображенням авторського бачення світу, вони відзначаються особливою експресивністю.

Однією з особливостей поезики Левертов є використання образів, які народжені у свідомості поетеси під впливом якихось особливих подій, почуттів, переживань і переходять з однієї збірки в іншу, розвиваючись, трансформуючись, збагачуючись новими враженнями /чорний хлопчик - "Затока I" і "Затока II" зб. "Знову вивчаю алфавіт"; дерево - "Сцени з життя перцевих дерев" зб. "По суші до островів", "Переможці" зб. "Дивись і відчувай", "Підслухано", "Дерево говорить про Орфея", "Знову вчу алфавіт" та ін./.

Символіка - одна з суттєвих характерних ознак індивідуального стилю Левертов. Образи-символи в її поезії є способом поєднання думки і предмета. Оскільки набір асоціацій, що супроводжує кожен з них, бере початок в трансценденталістській філософії, відображаючи ті чи інші ідеї про світ, то символ, таким чином, втілює філософську думку. Цікавими є символічні образи, створені Левертов в таких віршах, як "Сцени з життя перцевих дерев", "Переможці", "Садова огорожа". Перцеве дерево - символ занепокоєння, антонім байдужості. Молоді паростки - оптимістичний символ всеперемагаючого життя, вітер - символ вічного руху вперед, цегляна стіна - прообраз світу.

Антигуманим тенденціям і поняттям, хаосу, руйнівним емоціям Левертов протиставляє загальнолюдські цінності. І це стає актуальним для самого способу мислення - не тільки для філософської, політичної, громадянської, але й для буденної свідомості. Опозиції буття /життя - смерть, добро - зло, любов - ненависть, свобода - неволя, ілюзія - реальність, душа - тіло, мить - вічність/ створюють не лише сюжет. Саме завдяки їм втілюється концепція

буття твору, реалізується неповторна гіпотеза існування. У Левертов антитеза стає "нервом" лірико-філософського твору, надає йому особливої привабливості контрастів і перепадів "думки-почуття".

Антитеза як стилістична фігура співставляє окремі явища, поняття, характери, ситуації, фіксує їх контрастність. Цей прийом виявляється в багатьох творах поетеси. Контраст використовується нею для описання соціальних протиріч американської дійсності. Важливою особливістю контрасту Левертов є те, що вона співставляє протилежні явища реальності, які відтворені з фотографічною точністю. Зрощення таких зрізів створює необхідний естетичний ефект, дозволяючи конкретно показати антагонізм соціального життя.

Для того, щоб викликати у читача гострі і незвичні переживання, Левертов часто вдається до такого стилістичного прийому, як алогізм. Алогічна, навмисна невідповідність інформації справжньому змісту поетичного висловлювання надає фразі яскравого метафоричного забарвлення. Алогізм в поезії Левертов особливо відчутний, коли порушується природне уявлення про предмет, явище. Місяць і Океан зібрані в багаж"/"Відправлення"/ – семантичний алогізм, але він створює неповторний, яскравий образ, народжений фантазією Левертов.

Можливість порушення тих чи інших зв'язків у звичній картині світу, яка створюється шоденним досвідом, роблять ці зв'язки носіями додаткової інформації. Алогізм в поезії Левертов не дезорієнтує читача. Висока інформативність міститься в алогічних образах, алогічних текстах саме тому, що вони несподівані: кожен елемент у певній послідовності утворює контекст, який важко передбачити. Однак, саме ця несподіванка ґрунтується на вже відомій картині світу з "правильними" семантичними зв'язками.

Таким чином, тропова система поезії Левертов /метафора, символ, персоніфікація, алогізм, порівняння, синекдоха/ характеризуються творчою своєрідністю. Прості побутові слова проходять крізь складну семантичну трансформацію і поступово перетворюються у яскраві незвичні метафори, легкі, влучні і образні епітети, символи. Іноді їхній зміст настільки розширюється, що слова стають гіперболізованими метафорами або складають гротескні образи як особливий елемент стилю.

Створення цілісної картини поетичної системи Левертов неможливе без визначення особливостей просторово-часових відносин. Поетика художнього часу в поезії Левертов має свою специфіку. Ліричний сюжет динамічний. Динамічність сюжетного часу створюють часовий і просторовий плани, які об'єднуює ліричний герой. Це зумовлено своєрідністю світобачення поетеси, швидкими змінами асоціацій, які викликають її вірші. Часові перетворення є засобами аналізу життєвих явищ.

Щоб зберегти конкретність і виразність миттєвого фрагменту життя, Левертов використовує принцип монтажу поетичних фрагментів. Основою "монтажної поетики" Левертов є створення "поліфонічного" образу, властивого поезії Уїтмена. Похідним принципом "монтажної поетики" Левертов, як і контрасту, є її прагнення до "репортажності" вірша. Різноманітні за формою і змістом фрагменти поетеси розміщені в певній послідовності, розглядаючи їх як сукупність свідчень, і надає читачеві можливість робити висновки.

"Монтаж" Левертов часто наближається до мови кіномистецтва. Перед очима читача, як на екрані, пробігають різноманітні кадри дійсності. У своїх віршах вона застосовує всі засоби монтажу: загальний план, збільшення, подальшу деталізацію, паралельний і контрастний монтаж /"Чехов у Вест-Хіті" зб. "Життя в лісі"/.

У ряді віршів поетеса створює соціально-історичний фон життя США в ХХ ст. Елементи монтажу вона використовує не тільки в окремих віршах, але й самі ці вірші в цілісній поетичній системі її творів здаються конкретними фрагментами американського життя. Простір в її творчості – весь всесвіт. Миттєві роздуми часом узагальнюються, створюючи складні художні образи часу. Левертов пропонує читачеві увійти разом з нею в "ліричний простір" авторської свідомості, уяви поетеси.

Образ автора – важливий компонент індивідуального стилю поетеси. На семантичному рівні поетичного тексту, перш за все, виявляється світобачення і ідейна орієнтація поетеси. В прозі образ автора "прихований", "замаскований", в поезії ж він виділяється чіткіше, через сприйняття ліричного героя. У філософських віршах Левертов ліричний герой не тільки сприяє розкриттю "ліричного сюжету", але й несе відповідне семантичне навантаження: стає засобом зображення переживань поетеси, оцінки явищ дійсності,

відношення до довколишнього світу. Левертів споріднює з Уїтменом прагнення приєднатися до універсуму через ліричне "я", в якому не тільки сама поетеса, а й інші люди, весь світ. Тому одна з важливих функцій ліричного героя – поетичне перевтілення в інших людей і явища. У ліриці Левертів немає нейтральних констанцій, тверджень. Кожна поетична мить забарвлена глибоко особистим ставленням, пропущена через суб'єктивне сприйняття. Така естетична позиція поетеси характерна для інтимної лірики. Тут вона, перш за все, жінка з особливо емоційним сприйняттям світу, з багатомановою гаммою почуттів і емоцій. Внутрішня діалектика почуттів, душевні переживання – глобально і в нюансах, відсторонено і емоційно, зблизка і здалеку – сутність ліричного "я" поетеси.

Концептуальна картина поетичного світу Левертів ґрунтується на романтичних уявленнях про незалежність особистості; прагненні безмежного, широкого авторського "я". Але водночас багато що в її творчості виходить за межі романтичної естетики. Продовжуючи традиції Уїтмена, вона звертається до повсякденної дійсності, реальності в усій сукупності конкретних деталей. В її творчості кожен життєвий факт набуває естетичної цінності і втілюється в адекватних художніх формах. У висновках підводяться підсумки роботи.

Публікації за темою дисертаційного дослідження:

1. Своєрідність поезики Д. Левертів // Збірка статей аспірантів та пошукачів ЧІТІ. – Черкаси, 1994. – С. 198-200.
2. Особливості поетичного світу Д. Левертів /Проблеми традиції в сучасній літературі США. Тези міжнародної наукової філологічної конференції. – Черкаси, 26-28 травня 1994. – С. 23-24.
3. Импрессионистские тенденции в поэзии Д. Левертів // Американская литература в мировом контексте. Тезисы конференции. – Москва, 5-10 декабря 1994 года. – С. 59-60.
4. Д. Левертів. К вопросу о специфике художественного мастерства // Проблемы поэтики зарубежной литературы. Сборник статей Московского педагогического Университета. – Москва: МГУ, 1994. – С. 186-190.
5. Русские мотивы в творчестве Д. Левертів // Американская литература и Россия. Тезисы конференции. – Москва, 4-9 декабря 1995. – С. 70-71.

6. Романтичні традиції в поезії Д. Леверттов // Проблеми традиції в сучасній літературі США. Творчість Т.Г. Шевченка в контексті світової літератури. Тези міжнародної наукової конференції. - Черкаси, 25-26 травня 1995 р. - С. 5-6.

АННОТАЦИЯ

Бабенко О.И. Пoesия Денизы Леверттов. Проблематика и поэтика.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.04. - Литература зарубежных стран, Днепропетровский государственный университет, Днепропетровск, 1996.

Защищается рукопись, в которой впервые в отечественном литературоведении исследуется идейно-художественное своеобразие творчества современной американской поэтессы Денизы Леверттов. Анализируются истоки поэтики Леверттов, связь между теоретическими положениями и творческой практикой поэтессы. Исследуется проблематика, сюжетно-композиционная организация и образная система ее стихотворений, особенности авторского использования верлибра. Особенное внимание уделяется роли художественно-изобразительных средств в реализации идейно-тематических замыслов автора. Творчество Леверттов рассматривается в контексте развития мировой поэзии XX века и современной американской поэзии.

SUMMARY

Babenko O.I. The Poetry of Denise Levertov. Problems and Poetics.

The dissertation is submitted for a scholarly degree of Candidate of Philology in the specialization 10.01.04. - Foreign Literature at Dnepropetrovsk State University, Dnepropetrovsk, 1996.

The dissertation is representing the first attempt in the Ukrainian literary science to research the specific features of the modern American poetess' creativity. The dissertation contains the analysis of poetics' sources and the connections of the theoretical principles and creative practices of the poetess. It has been made the research of the poem's plot and composition and also their colorful system. It researches the using of verslibre in Levertov's poetry. The dissertation contains the representation of expressive means and their role in the realization of the poem's theme. The creative work of Levertov is considered in the context of world poetry of 20th century and modern American literature.

Ключові слова: відкриті форми, верлібр, заломлення рядка, монтаж

286901

Підписано до друку 4.09 1996. Формат 60x84 1/16. Папір офсетн.
 Друк оперативний. Ум.др.арк. 139 Тираж 100 прим. Зам. N 322

Редакційно – видавничий відділ ЧПІ
 257006, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 460, 4к.